

1

I stua på Hauge i Tune sogn sang de. Døra sto åpen, en duft av ungt høy kom fra jordene, river og ljåer var hengt opp på knagger eller sto oppstilt ved låveveggen etter endt dagsverks. Det var sommerkveld i juni, høyonna var i full gang.

Sangen der innefra hørtes langt i stillheten. Dype mannsstemmer førte an, barn og kvinner sang med. Det var bonden på Hauge, Niels Mikkelsen, som holdt andakt i huset sitt.

Nå tidde de, man hørte en sterk mannsrøst som leste, så sang de igjen. En linn sommervind tok i trærne i hagen, en og annen forsinket svale kom jagende og slo seg ned inn i redet under mønet for ikke å fly ut mer.

De tidde igjen der inne, et par ansikter så ut gjennom glaset, en liten stund var det ganske stille. Så kom tjenestefolkene ut én etter én.

Gårdsgutten gikk med hendene i lomma bortover mot låven, hvor langarmen sto tom ved brua; der satte han seg. Han begynt så smått å nynne. Det var strofer av en kjærlighetsvise som gikk i bygda den gangen.

Tjenestejenta gikk til stallen etter en bøtte; hun smilte og sa et par ord til gutten på langarmen. Så gikk hun til fjøset for å melke.

Junikveldens varme stillhet lå over gården.

To gutter kom stille ut av den åpne stuedøra. Den ene var seksten år, den andre omkring fjorten. De sto litt på svalsteinen, så gikk de langsomt bortover til tjenestegutten på langarmen. Det var to av Niels Mikkelsens sønner, Mikkel og Ole.

Gårdsgutten satt og skar på en tørrflis han hadde funnet. Da guttene kom, så han opp, han slapp flisa og stakk kniven i sliren.

«Det er dans på Bråten i natt,» sa han.

Guttene så på han. «Så?» svarte de, begge på én gang.

De tidde litt. Mikkel så mot vinduet. De skimtet faren innenfor, bred og trygg mot glaset. «Går du?» spurte han.

Tjenestegutten smilte. «Blir du med, kanskje?»

Gutten svarte ikke, han så bort på den yngre broren.

Tjenestegutten smilte igjen. «Du tør ikke,» sa han. «Du får ikke lov av far din.»

Mikkel tidde. Han satt og så ned på hendene. «Det er synd,» kom det endelig, lavt og stille.

Tjenestegutten plystret. «Han sier så presten òg,» svarte han.

Så reiste han seg og drev bortover mot fjøset. Han sto i døra og kikket inn. Budeia melket. Guttene kom etter.

«Går du på dansen i kveld?» spurte han.

«Jeg vet ikke,» svarte budeia.

«Det kommer mange. Kristen Gleng skal spille.»

«Da blir det liv,» svarte budeia.

Tjenestegutten gikk inn i fjøset og sto i halvmørket. Guttene hørte budeia le der inne. Han snudde seg mot dem. «Hvor er han Hans blitt av?»

Mikkel dro seg bort til fjøsdøra. «Han leser,» svarte han lavt.

Tjenestegutten smilte. «Han leser støtt,» sa han.

Budeia lo. «Han blir nok prest, han – med tiden,» sa hun.

«Han mener det presten Seeberg òg,» svarte tjenestegutten. «Han skrøt svært av ham på siste overhøring.»

Budeia reiste seg. «Ja, *han* kan nok Guds ord,» sa hun. Hun slo melken i såen og gikk til neste ku.

«Det kan bli for mye av det slaget også,» mente tjenestegutten, «når selv dans er djevleskap,» føyde han til.

Han kvakk i det samme, for nettopp nå kom mannen selv, Niels Mikkelsen, bort til fjøset. Han sto i døra, bred og trygg, før noen visste av det. Guttene så forlegne ut.

Niels Mikkelsen hadde nok hørt det som ble sagt der inne, han

sto en stund og så seg om, så sa han ganske stille: «Går noen her på dansen i kveld?»

De svarte ikke.

Han så på tjenestegutten som sto og fingret ved nåven. «Kan du som har bedt din aftenbønn, gå på dansen uten å synde – så gå! Men ta Vårherre med deg!»

Så snudde han seg og gikk.

På kammerset satt en gutt og leste. Han hadde lyst brunt hår og store, vakre, gråblå øyne. Rett som det var, stirret han tankefullt framfor seg, ut i den lyse sommerkvelden, så tok han igjen fatt på lesingen.

Boka foran ham var stor og innbundet i skinn, gammel og slitt. Det var Haugefolkene gamle familiebibel. På den ru innsiden av permen sto det skrevet med brunt, falmet blekk: «Ole Hansen Hauge, Anno efter Christi byrd 1721» og ordene «Gud er min Styrke; mig skal ey fattes». Lenger nede sto det med nyere blekk: «Maria Oldsdatter Hauge 1766.»

Gutten stanset iblant, han støttet hodet i hendene og satt slik lenge, øynene stirret lang bort. Om munnen lå et drag av sorg. Så tok han igjen fatt på boka, ivrigere enn før, nå og da mumlet han han noe hen for seg. Det var Niels Mikkelsen Hauges og Maria Oldsdatter Hauges yngste sønn, Hans.

Det kom noen opp trappa. Han snudde hodet et øyeblikk, så leste han videre. Det var moren som kom. Hun gikk stillferdig bort til ham og strøk ham mildt over håret.

«Du får slutte nå – for i dag,» sa hun.

Han snudde seg og så opp på henne.

«Ja, snart,» svarte han.

Hun sto og smilte.

«Det er sent,» sa hun, «du skal tidlig opp i morgen.»

Gutten svarte ikke, han dro seg langsomt bort fra boka og lukket den.

«Hvor er de andre?» spurte hun.

Mor hans sto litt. Han så mot glaset.

«Jeg vet ikke,» svarte han.

«Gå og få dem inn,» sa hun. «Vi må til sengs. Far din har alt lagt seg.»

Så gikk hun langsomt ut.

Det var sommernatt. En grå tone av lys lå over gårdene. Langt borte fra hørtes åkerriksens skarpe snerp, som snart tidde og snart begynte igjen inne i gresset. Flaggermus fløy etter mygg rundt husene og mellom trærne; midt på tunet sov gårdshunden.

Oppe på kammerset var det stille. De tre guttene hadde lagt seg; Mikkel, den eldste, alene. Hans og Ole i samme seng.

Bibelen lå på stolen ved vinduet, guttenes sko sto foran senga, tre par i rekke.

Nede i stua slo klokka elleve. Lange, tunge slag.

Da stakk et hode opp fra den ene senga. Mikkel, den eldste, reiste på seg, lyttet og la seg igjen. Om litt kikket han opp enda en gang, brødrene pustet jevnt og rolig, nede i koven snorket faren. Han kom seg forsiktig opp og satt seg på sengekanten.

En stund ble han sittende slik, så kledde han langsomt på seg, fikk tak i lua, tok skoene, en i hver hånd, og snek seg forsiktig bort mot trappa.

Da reiste en gutt seg fort i den andre senga og satt der oppreist. «Hvor skal du hen?» hvisket han.

Mikkel bråstanset. Han ventet litt før han svarte.

«Bare ned som snarest,» fikk han endelig fram. Han så ikke broren, men snek seg videre ned trappa.

Hans la seg igjen, men litt senere sto han opp, gikk til vinduet og så ut. Det var lys, fin sommernatt. Borte ved låven sto tjenestegutten og budeia, tørkleet lyste i dunkelheten.

Hunden kom luntende bort til dem; de sto litt og snakket sammen, så gikk de forbi fjøset og bortover enga mot Bråten. Nå så han Mikkel også. Han snek seg etter dem, de skulle på dansen alle tre.

Han så tjenestegutten ta etter budeia – de gikk gjennom det høye, frodige gresset framved skigarden. Han så henne springe nordover og tjenestegutten tett etter. Så stanset hun, han fikk ar-

men om livet hennes, og slik gikk de videre. Og langt baketter kom broren.

Det kom med ett slik sorg over det vesle gutteansiktet med de store, milde øynene, han foldet hendene og falt på kne foran stolen. Han ba. Han ba for broren sin, at Gud ville bevare ham fra alt vondt, fra de farlige veier. Han lå med hodet på Bibelen, de foldede hendene skalv. Pannen var svett, leppene beveget seg stille.

Plutselig løftet han hodet stille og lyttet. Han syntes han hørte noe. Noen kom. Skritt. De kom opp trappa. Han vendte hodet. Bror hans! Mikkel!

Og så, plutselig, gråt han. «Gudskjelov!» hvisket han. Han kom seg opp og bort til bror sin, slik han var, og slo armene om halsen hans.

Mikkel så forundret på ham. «Så rar du er,» hvisket han og gjorde seg fri.

Men da han våknet neste morgen, sov Hans med foldede hender og gråtgrimer nedover ansiktet, trygg og lykkelig.

Det var en lys sommerdag.

Folkene på Hauge var ferdige med onna hjemme og skulle over Rolvøysundet i Glomma og hente hjem høyet fra engene på den andre siden. De hadde en løe der, men høyet hadde slått godt til det året, den vesle løa rommet det ikke.

Ved åttetiden om morgenen dro de av sted, Niels Mikkelsen selv, tjenestegutten og vesle Hans.

Glomma gikk stor og stri i sundet; flommen var sunket bare så vidt, skjønt det var sist i juni måned. De hadde hatt mye regn både i mai og første halvdel av juni, derfor slo føret godt til ved det drivende tørrværet omkring Sankthans.

Faren løste båten. De tre gikk uti. Tjenestegutten rodde, Hans satt taus bak, faren bred og sterk på midttoafta.

Gårdsgutten var kommet hjem ved femtiden om morgenen, han satt halvsøvnig i båten. Ingen snakket på hele turen.

Først da båten tok land på den andre siden, og de to mannfol-

kene trakk den opp, sa Niels Mikkelsen plutselig: «Du er bare halv kar i dag, du Petter.»

Tjenestegutten så bort på husbonden. «Så?» svarte han.

De gikk oppover mot løa med river på aksla, de to voksne foran og Hans baketter.

Om litt stanset Niels Mikkelsen. «Var du på dansen i natt?»

Tjenestegutten snudde skråen og spyttet. «Nei,» svarte han, «jeg var ikke det.»

Vesle Hans ble blodrød bak ryggen hans, det var som om han selv skulle ha vært på dansen og løyet etterpå. Men faren så det ikke.

«Takk Vårherre for det!» sa Niels Mikkelsen. «Jeg var litt redd du var gått. Siden du er så klein i dag,» føyde han til.

Tjenestegutten spyttet i neven og gikk i gang med rakingen. «En kan være trøtt lell,» svarte han.

Niels Mikkelsen smilte. «Det kan en,» sa han. «Men har en Vårherre med seg, går det en godt. Også i arbeidet.»

Den andre tidde. De rakte begge, laget ganger og bar til båten. Han sto og ventet, det ble en svær last. Båten hogg i elvestryket.

Alle tre gikk oppi, Hans satt akter, de to andre rodde. Det krevdes to manns makt til å dreie strømmen.

På den andre siden av sundet så de Mikkeli; han sto med hest og langarm, ferdig til å ta imot høyet. Nærmest land der borte var strømmen striest og elva grunn.

«Nå får *du* ta tak,» sa Niels Mikkelsen til gårdsgutten.

Gårdsgutten reiste seg, han spyttet i neven. Men i det samme gled åra og gikk utabords. Han hogg etter den idet den gikk, men ør og halv våken som han var, gled han på båtlemmen og falt hodestups i strømmen.

Han dukket opp tett ved båten, ansiktet hans var likblekt. Han ga et rop fra seg og ville synke.

Men Niels Mikkelsen bøyde seg utover og hogg tak. Tjenestegutten grep fatt i båtkanten og la seg på med hele sin tyngde. Båten tålte det ikke, den tok vann og fyltes. De to menn forsvant, kom opp igjen og fikk tak i høyet. Båten drev med strømmen.

Inne på land slapp Mikkeli hesten, han ga et skrik og sprang

nedover for å hjelpe. For båten drev nærmere land ved strømtangen der ute.

De ropte ut fra strømmen. Det var tjenestegutten som skrek, likblek i ansiktet og livende redd. Og innimellom hørte en Niels Mikkelsens sterke stemme: «Å, Herre Gud, hjelp oss!»

Men vesle Hans så ingen.

Nede ved odden tok de to mennene bunn, og kort etter nådde Mikkell fram med riva. Båten drev inn på sanden. De to vasset fortumlet i land.

«Gud skje takk!»

Niels Mikkelsen sto med foldede hender i de silvåte klærne, tjenestegutten ved siden, blek og fortumlet.

Faren så seg om.

«Hans!» ropte han, hvit i ansiktet. «Gud nåde oss!»

Han og sønnen sprang sørover langs stranda.

«Å, Gud hjelpe oss!» ropte han.

De sprang, stanset og sprang igjen.

Men tjenestegutten kastet seg ende ned, der han sto. Han gråt høyt. «Skylda er mi!» jamret han.

Det fløt en livløs guttekropp langs stranda med strømmen, den støtte mot, gled ut igjen, svingte og førtes videre; så tok strømmen den i en stor sving inn i en liten øvje. Her ble den liggende med trøya fasthaket i en gammel, nedsandet stokk.

Brøren kom springende, drivende hvit i ansiktet. Han pustet tungt og pesende, pannen var svett, øynene stirret.

Så stanset han plutselig.

«Her!» ropte han så det skar utover. Han la på sprang ut i evja så vannspruten sto.

Et minutt senere lå det vesle guttelegemet med de åpne øynene og det tjafsete, dyvåte håret oppe på sanden i solskinnnet. Faren sto der, med foldede hender over han.

«Død,» hvisket han, sårt og brustent. «Guds vilje skje!»

«Nei!» ropte brøren. «Nei!»

Han vred hendene.

«Å, kjære Gud!»

Han bøyde seg ned og løftet halvt på broren.
Det kom litt vann ut av munnen hans. Han ga et svakt stønn
ut av seg.

Mikkell slapp ham redd.

Da kvakk faren. Han bøyde seg ned over gutten.

«Han lever,» hvisket han. «Å, gode Gud!»

Så ga han seg til å arbeide med sønnen.

«Spring etter folk og klær!» ropte han. Broren sprang.

Da sto tjenestegutten der.

«Ta i her!» ropte faren. «Han lever»

De drev på.

Så med ett reiste Niels Mikkelsen seg og lydde. «Å, Gud skje lov,»
hvisket han. Og han foldet igjen hendene, mens begge to stirret på
det vesle, bleke ansiktet, hvor pusten nå kom og gikk.

Da var det at tjenestegutten kom bort til ham. Han stødde seg
tungt til Niels Mikkelsen.

«Jeg *var* på dansen i natt,» mumlet han. Han sto med tårer i
øynene.

Niels Mikkelsen svarte ikke.

De sto og tidde og så på gutten. Sønnen Mikkell, moren og flere
andre var kommet til.

Faren snudde seg halvt mot tjenestegutten.

«Få av ham klærne!» sa han. «Og hold deg nå til Vårherre, du
Petter! Han var nådig i dag.»

Den vesle gutten ble lagt i en skinnfell, de kjørte ham langsomt
hjemover. Faren og tjenestegutten gikk tause ved siden.

Men da Niels Mikkelsen hadde fått gutten i seng, og han lå der
storøyd med morens hånd om sin, gikk han stillferdig bort til bordet
og satte seg til å lese høyt: «Trøst for dem som udi døds fare ere.»

Lyden av stemmer fylte stua, for sønnens ører ble den en fjern
dur som steg og sank, inntil han sovnet. Men hele tiden satt moren
taus og urørlig ved sengestolpen.

Det var noen timer senere. Hans var våken. Faren og broren sto
ved senga, moren satt som før. Han så forundret på dem, de sto så
alvorlige omkring. Han skjønnte ikke.

Faren gikk borttil. «Gud skje lov at vi fikk beholde deg,» sa han.
Da husket gutten med én gang det hele. Han la seg tilbake i senga med slørete øyne. Så smilte han. «Jeg druknet nok, jeg,» sa han.

Moren fikk tårer i øynene. «Gud var nådig,» svarte hun, hun satt og strøk hånden hans.

«Og du som ikke ropte,» sa Mikkell, broren.

Han så framfor seg.

«Jeg ropte på deg, jeg, mor,» sa han. Så smilte han.

Hun bøyd seg over ham. «Gutten min,» sa hun.

«Men så kom jeg under, og da ble det så rart.»

Hun klemte hånden hans. «Ba du til Gud?» spurte hun.

«Ja, men –»

Moren skjønte han var på gråten. «Hva tenkte du?» spurte hun og bøyd seg dypere ned over ham.

Det skalv om munnen hans.

«Jeg tenkte jeg – ikke fikk komme til Gud,» kom det. Så gråt han.

Da så Maria Hauge på faren.

«Du må ikke tro slikt,» sa hun. «Hold deg til Guds ord, du Hans, så går det nok godt.»

Han tidde lenge.

«Er det sikkert, det da?» spurte han.

Hun foldet hendene. «Ja,» svarte hun, «det er sikkert. – Og gjør bare det han vil!» føyd hun til.

«Ja.» Han sa det lavt og stille.

«Tenkte du ikke mer?»

Han så på henne.

«Nei. Jo.» Han smilte. «På klærne mine. At jeg ikke fikk ha dem lenger.»

Da smilte moren også. «Se, se,» sa hun. Så reiste hun seg fra senga.

Han så igjen opp på henne.

«Få hit boka da, mor,» ba han.

Moren gikk bort til høysetet og tok den store bibelen som lå i vinduskarmen. «Orker du det nå, da?» spurte hun.

«Jeg får friste.»

Og han begynte å bla i den gamle bok.

Da faren en tid etter kom inn for å se til sønnen, satt moren ved vinduet og stoppet en strømpe.

«Hysj,» sa hun dempet og så bort mot senga. Han stanset og gjorde som hun.

Der lå gutten og sov med kinnet inntil den gamle bibel.

De smilte begge.

Så gikk faren stille bort til senga.

«Så rart at vi fikk beholde ham,» hvisket han.

Maria Hauge så opp fra arbeidet.

«Ja,» svarte hun, «det var vel en mening med det.»